

ANALYSIS AND MONITORING OF CREDIT RISK INSTRUMENTS

ANALIZA I MONITORING INSTRUMENTATA ZAŠTITE OD KREDITNOG RIZIKA

MIKALA, Sandra; POTNIK GALIĆ, Katarina & ŠTAVLIĆ, Katarina

Abstract: Banks are exposed to liquidity risk, market risk, operational risk, regulatory risk and most importantly - credit risk. In accordance with the Banking Act, banks are obliged to continuously measure, assess and manage all risks to which they are exposed in their operations. The main goal of this paper is to analyse collateral instruments that are acceptable in the context of credit risk mitigation. In addition, the aim of the paper is to analyse strategies and procedures related to the conditions and manner of acceptance, valuation, acquisition, monitoring and release of credit protection instruments to ensure legal feasibility and timely collection in accordance with the Croatian legal system.

Key words: bank, credit risk, collateral, monitoring

Sažetak: Banke su izložene riziku likvidnosti, tržišnom riziku, operativnom riziku, regulatornom riziku, a jedan od temeljnih rizika je kreditni rizik. Sukladno Zakonu o Bankama, banke su dužne kontinuirano obavljati mjerenje, procjenu i upravljanje svim rizicima kojima su u svom poslovanju izložene. Osnovni cilj rada je analizirati instrumente osiguranja kredita koji su prihvatljivi kao umanjitelj kreditnog rizika. Osim toga cilj rada je i analiza strategija i procedura koje se odnose na uvjete i način prihvaćanja, vrednovanja, pribavljanja, monitoringa i otpuštanja instrumenata kreditne zaštite kako bi se osigurala pravna provedivost i pravovremena naplata u skladu s pravnim sustavom RH.

Ključne riječi: banka, kreditni rizik, instrumenti osiguranja, monitoring

Authors' data: Sandra, Mikala, bacc. oec., Zagrebačka Banka, Trg Svetog Trojstva 20, Požega smikala@vup.hr; Katarina, Potnik Galić, doc.dr.sc., Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, Požega, kpotnikgalic@vup.hr; Katarina, Štavlić, doc.dr.sc., Veleučilište u Požegi, Vukovarska 17, Požega, kstavlic@vup.hr

1. Uvod

Proces upravljanja instrumentima kreditne zaštite jedan je od ključnih procesa upravljanja kreditnim rizikom u Banci. Pravila vezana uz prihvatljivost, kvalitetu i postupanja s instrumentima kreditne zaštite te sudionici i njihove odgovornosti u procesu upravljanja instrumentima kreditne zaštite moraju biti definirane Pravilnikom o instrumentima kreditne zaštite te pojedinačnim provedbenim uputama i procedurama odobravanja plasmana.

Cilj ovog rada je analizirati instrumente kreditne zaštite i prikazati model upravljanja i monitoringa instrumentima kreditne zaštite koji se koriste u cilju smanjenja kreditnog rizika. Poznato je da je preuzimanje rizika sastavni dio poslovanja banaka. Banke su izložene riziku likvidnosti, tržišnom riziku, operativnom riziku, regulatornom riziku, a jedan od temeljnih rizika je kreditni rizik. Ovaj rad donosi prikaz instrumenata osiguranja koji su prihvatljivi kao umanjitelj kreditnog rizika, njihovo pribavljanje, evidentiranje te monitoriranje. U tom kontekstu koristit će se znanstvene metode analize i sinteze, metode kompilacije i deskripcije. Kako bi se predstavio model upravljanja i monitoringa instrumenata kreditne zaštite primijenit će se metoda modeliranja i klasifikacije.

2. Instrumenti kreditne zaštite kao osiguranje kreditnog rizika banaka

Sukladno Zakonu o bankama banke su dužne “kontinuirano obavljati mjerenje, procjenu i upravljanje svim rizicima kojima je u svom poslovanju izložena. Kriterije, način i postupke mjerenja, procjene i upravljanja rizicima, banka je dužna propisati svojim općim aktima, koji moraju biti usklađeni s propisima, standardima i pravilima struke, ovisno o bankovnim i drugim uslugama koje banka obavlja.” (Zakon o bankama, NN 84/2002)

Svi rizici kojima je banka izložena u svom poslovanju mogu se svrstati u jednu od sljedećih kategorija: rizik likvidnosti, kreditni rizik, kamatni, devizni i ostali tržišni rizici, rizici izloženosti prema jednoj osobi, rizici povezani s kapitalnim ulaganjima, ulaganjima u nekretnine i drugu trajnu imovinu, rizici neispunjenja obveza druge ugovorne strane povezani s državom podrijetla druge ugovorne strane, operativni rizik, uključujući rizik koji proizlazi iz neadekvatnog upravljanja informacijskim i pridruženim tehnologijama te ostali rizici.

Odobrovanje kredita i ostalih kreditno-garantnih proizvoda sastavni je dio poslovanja banke stoga su svakodnevno izložene kreditnom riziku.

„ Kreditni rizik je posljedica ugovorene i/ili moguće financijske transakcije između davatelja i uzimatelja sredstava odnosno varijacija mogućih povrata koji bi se mogli zaraditi na financijskoj transakciji zbog zakašnjelog ili nepotpunog plaćanja glavnice i/ili kamate.“ (Jakovčević, D., 2000:35)

Primarni izvor osiguranja kreditnog rizika je kreditna sposobnost dužnika. Kreditne institucije prema Zakonu o stambeno potrošačkom kreditiranju dužne su prije odobravanja kreditne izloženosti, kao i kod svakoga značajnoga naknadnog povećanja iznosa kreditne izloženosti te tijekom trajanja ugovornog odnosa na osnovi koje je nastala kreditna izloženost procjenjivati kreditnu sposobnost dužnika i

urednost u podmirivanju obveza prema kreditnoj instituciji i drugim vjerovnicima. (Zakon o stambeno potrošačkom kreditiranju, NN 101/2017)

Sekundarni izvor osiguranja kreditnog rizika predstavljaju instrumenti kreditne zaštite ili kolaterali. Njihova je svrha zaštititi banku od kreditnog gubitka u slučaju nesposobnosti dužnika da nastavi s otplatom preuzetih obaveza. Instrumenti kreditne zaštite nisu supstitut kreditne sposobnosti dužnika.

3. Vrste instrumenata kreditne zaštite

Prema Odluci o adekvatnosti jamstvenog kapitala kreditnih institucija (NN 1/2009) materijalnu kreditnu zaštitu kreditne institucije prihvaćaju u obliku: nekretnina; financijskih instrumenata; potraživanja; ostale materijalne imovine; najam/leasing, police osiguranja života; gotovinskih pologa kod trećih institucija (tretira se kao nematerijalna kreditna zaštita); bilančnog netiranja; standardiziranih sporazuma o netiranju; stala materijalna kreditna zaštita te instrumenti koji će na zahtjev biti otkupljeni.

Nematerijalnu kreditnu zaštitu kreditne institucije prihvaćaju u obliku:

- Garancija, jamstava, kontragarancije;
- Kreditne izvedenice.

Uz instrumente kreditne zaštite kreditne institucije u pravilu ugovaraju i instrumente naplate potraživanja. Pod instrumentima naplate potraživanja podrazumijevaju se:

- Zadužnica ili bianco zadužnica (fizičke i pravne osobe),
- Izjava o suglasnosti o zapljeni primanja solemizirana kod javnog bilježnika,
- Bianco vlastita akceptirana mjenica (fizičke i pravne osobe).

Cilj je ovih instrumenata, u slučaju neplaćanja dužnika, sudužnika ili jamca, naplata potraživanja iz novčanih priljeva po računima davatelja instrumenata naplate potraživanja.

4. Model upravljanja instrumentima kreditne zaštite

Banke svoj sustav upravljanja instrumentima kreditne zaštite moraju implementirati uvažavajući regulatorne zahtjeve i specifičnosti vlastitog poslovanja, odnosno lokalnog tržišta. Usvojena Politika instrumenata kreditne zaštite mora biti propisana internim Pravilnikom instrumenata kreditne zaštite u koji su implementirana sva potrebna tehnološka rješenja. Proces upravljanja instrumentima kreditne zaštite trebao bi obuhvaćati nekoliko faza:

Prihvaćanje

Temelj prihvaćanja instrumenta kreditne zaštite je pravna sigurnost i provedivost. Ugovori o plasmanu i/ili Ugovori o instrumentima osiguranja moraju biti obvezujući i pravno provedivi za sve ugovorene strane. Mogućnost naplate iz instrumenta kreditne zaštite mora postojati i ne smije doći u pitanje zbog pravnih razloga. Banke prihvaćaju različite instrumente kreditne zaštite u procesu odobravanja plasmana, ali

samo instrumenti koji su definirani regulatornim odredbama će u izračunu kapitalnih zahtjeva doprinijeti potencijalnim pozitivnim efektom smanjenja kreditnog rizika. Ostvareni učinak smanjenja kapitalnog zahtjeva ovisi o sposobnosti banaka da zadovolje regulatorne zahtjeve.

MATERIJALNA KREDITNA ZAŠTITA
NEKRETNINE
Stambene nekretnine
Poslovne nekretnine
Ostale nekretnine
OSTALA MATERIJALNA IMOVINA
Pokretne (oprema, vozila, plovila, zrakoplovi, zalihe, osnovno stado)
FINANCIJSKI INSTRUMENTI
Gotovinski polozi (novčani depoziti) i instrumenti koji se smatraju gotovinom
Vrijednosni papiri
1) Dužnički VP središnjih država i banaka
2) Dužnički VP institucija
3) Dužnički vrijednosni papiri ostalih poslovnih subjekata
4) Dionice ili konvertibilne obveznice uključene u glavni burzovni indeks
5) Ostali dužnički VP koji nemaju eksterni rejting, ali kotiraju na priznatoj burzi
6) Dionice ili konvertibilne obveznice koje nisu uključene u glavni burzovni indeks, ali se njima trguje na priznatoj burzi
Udjeli u investicijskim fondovima (koji uključuju ulaganje u instrumente od 1 do 6)
POTRAŽIVANJA
Cesija, asignacija
GOTOVINSKI POLOZI KOD TREĆE FINANCIJSKE INSTITUCIJE
Gotovinski polozi (novčani depoziti) i instrumenti koji se smatraju gotovinom
POLICE OSIGURANJA
Police osiguranja života s nesmanjivom otkupnom vrijednošću
Police osiguranja sa smanjivom otkupnom vrijednošću
Police osiguranja kreditnog potraživanja
NEMATERIJALNA KREDITNA ZAŠTITA
GARANCIJE/JAMSTVA/KONTRAGARANCIJE
Poznatih pružatelja
Ostalih pružatelja
KREDITNE IZVEDENICE
Kreditne izvedenice

Tablica 1. Prihvatljivi instrumenti kreditne zaštite, Izvor: izrada autora

Vrednovanje

Uvjet za materijalno vrednovanje instrumenata kreditne zaštite jest da, u slučaju nastanka statusa neplaćanja dužnika (npr. nelikvidnosti ili stečaja), namirenje iz instrumenta kreditne zaštite može biti realizirano u razumnom vremenskom okviru. Instrumenti kreditne zaštite imaju materijalnu vrijednost samo ako su ispunjeni minimalni regulatorni uvjeti, ali i interni uvjeti koje su banke usvojile.

Priprema ugovora i stjecanje

Ovisno o vrsti instrumenta kreditne zaštite razlikuje se način njihovog stjecanja. Ukoliko je instrument osiguranja nekretnina banaka, kao način stjecanja nekretnine, koristi isključivo založno pravo, odnosno hipoteku. Hipoteka mora biti pravodobno upisana u zemljišne knjige. Moraju biti ispunjeni svi pravni uvjeti za zasnivanje hipoteke. Nekretnina se smatra pribavljenim instrumentom kreditne zaštite u trenutku kada je upisano založno pravo u zemljišne knjige što se dokazuje originalom zemljišno-knjižnog izvotka. Ugovaranje pokretnine kao instrumenta kreditne zaštite bankama mora omogućiti namiru iz vrijednosti te imovine. Ugovor o kreditu mora obuhvaćati detaljan opis instrumenata kreditne zaštite (uključujući podatke o serijskom broju, nazivu proizvođača, godinu proizvodnje), detaljno opisan način i učestalost revalorizacije te podatke o polici osiguranja od štete. Za stjecanje novčanog pologa (depozita) banke s vlasnikom depozita trebaju potpisuju ugovor o garantnom depozitu.

Monitoring i praćenje vrijednosti

Provjera pravne sigurnosti primljenih instrumenata kreditne zaštite sastavni je dio monitoringa kreditnog rizika. Materijalnim izmjenama uvjeta pod kojima je instrument kreditne zaštite stečen ne smatra se dodatno opterećenje pribavljenog instrumenta kreditne zaštite, ako to nije u suprotnosti s ugovorom o plasmanu, niti činjenične promjene u pogledu instrumenta kreditne zaštite (npr. promjena površine, izgrađenosti i namjene nekretnine i sl.). Vrijednost instrumenta kreditne zaštite mijenja se tijekom vremena zbog čega je potrebno osigurati postojan sustav monitoringa i ažuriranja vrijednosti.

Otpuštanje ili naplata iz instrumenata kreditne zaštite

Otpuštanje instrumenta osiguranja kreditne zaštite moguće je isključivo nakon što su podmirene sve obveze osigurane odnosnim kolateralom. Ovisno o vrsti kolaterala, davatelju kolaterala se uručuje brisovno očitovanje za brisanje zaloga na nekretnini ili pokretnini, deblokira štedni depozit, udjeli u fondu ili polica osiguranja, vrate se instrumenti naplate te izdaje potvrda o otplaćenom dugovanju. U slučaju dužnikova neispunjavanja ugovorne obveze uredne otplate potrebno je pokrenuti postupke naplate iz pribavljenog instrumenta kreditne zaštite.

5. Monitoring instrumenata kreditne zaštite materijalne i nematerijalne vrijednosti

Vrijednost instrumenta kreditne zaštite mijenja se tijekom vremena zbog čega je potrebno osigurati postojan sustav monitoringa i ažuriranja vrijednosti.

Vrijednost kolaterala potrebno je redovno monitorirati u okviru IT sustava za evidenciju i praćenje instrumenata kreditne zaštite.

Zadaci su sustava upravljanja instrumentima kreditne zaštite:

- evidencija i spremanje podataka o prihvatljivim instrumentima kreditne zaštite na jedinstven i strukturiran način uključujući i čuvanje povijesnih podataka (arhiva);
- jednoznačna alokacija instrumenata kreditne zaštite na odnosne plasmane, ali i na davatelje, odnosno vlasnike instrumenata kreditne zaštite;
- primjerena kontrola kvalitete unesenih podataka;
- izračun materijalne vrijednosti instrumenata kreditne zaštite uz primjenu neovisno utvrđenih parametara
- sustav izvještavanja, osobito upravljanje koncentracijskim rizikom.

U slučaju da je došlo do materijalnih izmjena uvjeta pod kojima je instrument kreditne zaštite pribavljen obvezno ispitivanje pravne sigurnosti i provedivosti instrumenata kreditne zaštite uz izmijenjene uvjete. Materijalnim izmjenama uvjeta pribavljenog instrumenta kreditne zaštite smatraju se one izmjene koje dovode ili mogu dovesti do nemogućnosti naplate osiguranog potraživanja, kao što su primjerice, stečaj ili statusna promjena izdavatelja vrijednosnih papira ili davatelja garancije/jamstva, mjere kojima se davatelju instrumenta kreditne zaštite onemogućava ili ograničava raspolaganje istim i sl.

6. Zaključak

Kao integralni dio upravljanja kreditnim rizikom banke politikom instrumenata kreditne zaštite utvrđuju opća načela i dugoročne strateške ciljeve prihvaćanja instrumenata kreditne zaštite. Instrumenti kreditne zaštite i minimalna pokrivenost potraživanja Banke instrumentima kreditne zaštite (kolateraliziranost) regulirani su i ugovaraju se u skladu s pravilima iz Pravilnika o instrumentima kreditne zaštite.

Banka instrumente kreditne zaštite prihvaća primarno u cilju smanjenja kreditnog rizika u slučaju nastanka statusa neispunjenja obveza dužnika. Slijedno, instrumenti kreditne zaštite predstavljaju sekundarni izvor naplate potraživanja i nisu supstitut kreditne sposobnosti dužnika. U izračunu ponderirane rizične aktive Banka uključuje samo one instrumente kreditne zaštite koji ispunjavaju sve regulatorno definirane uvjete u skladu s primijenjenim pristupom izračuna kapitalnih zahtjeva.

Proces upravljanja instrumentima kreditne zaštite u cilju minimiziranja kreditnog rizika nije nimalo jednostavan. Složenu zakonsku i internu regulativu banke moraju uskladiti, kako bi se s jedne strane zadovoljila potrebe klijenata i ispunila očekivanja vlasnika, investitora, ulagača vezano uz ostvarivanje profita, a s druge strane osigurala sigurnost poslovanja i zaštitila se od kreditnog rizika.

Veliku ulogu u cijelom procesu imaju svi sudionici procesa upravljanja instrumentima kreditne zaštite. Kako je financijski sustav sve složeniji tako je i rizik

ključna tema u poslovanju banaka. Razumijevanje i upravljanje rizikom dio je svakodnevnih aktivnosti bankara i temelj poslovnog uspjeha i buduće održivosti poslovanja.

Daljnja istraživanja trebala bi se usmjeriti u smjeru proučavanja i mogućnosti implementacije suvremenih metoda upravljanja rizicima u poslovanju financijskih institucija s ciljem ostvarivanja efikasnijeg poslovanja njihovom implementacijom.

7. Odabrana literatura

- [1] Jakovčević, D. (2000) *Upravljanje kreditnim rizikom u suvremenom bankarstvu*. TEB poslovno savjetovanje, Zagreb
- [2] Web stranica HNB-a, <https://www.hnb.hr/-/suduznik-jamac-zalozni-duznik>, *Pristup* [12.10.2021.]
- [3] Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog parlamenta i vijeća od 26.06.2013. o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva i o izmjena
- [4] Uredbe (EU) br. 648/2012 URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d8aaece8-41cc-4203-a4c0-f2bbe8800915/language-hr> *Pristup* [12.10.2021.]
- [4] Zakon o Bankama (NN 84/2002) URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_07_84_1388.html, *Pristup* [11.10.2021.]
- [5] Kealhofer, S. (2003) *Quantifying Credit Risk II: Debt Valuation*. Financial Analysts Journal 59:3, pages 78-92.
- [6] Dignan, J.H. (2003) *Nondefault Components of Investment-Grade Bond Spreads*. Financial Analysts Journal 59:3, pages 93-102.
- [7] W. Lo, A.W. (2001) *Risk Management for Hedge Funds: Introduction and Overview*. Financial Analysts Journal 57:6, pages 16-33.